

İBN FADLULLAH EL-ÖMERÎ'NİN ŞİİRLERİNDE METİNLERARASILIK

*Abdussamed YEŞİLDAĞ****Öz**

Metinlerarasılık, teorik anlamda 1960'lı yıllarda Julia Kristeva tarafından ortaya konmuş bir kuramdır ve böylece sanatsal biçimler arasındaki alışverişler kuramsal bir temele oturtulmuştur. Metinlerarasılık, Arap edebiyatında Tazmin, iktibas ve telmih gibi terimlerle kullanılmış, varlığı çok eskilere dayanan bir kavramdır. Günümüzde bu kavram için "Tanas" kelimesi kullanılmaktadır.

Bu çalışmada Memlüklüler döneminde Dîvân-ı İnşâ'da sır kâtipliği yapmış olan ve resmi yazışmalarla ilgili önemli eserler veren İbn Fadlullah El-Ömerî'nin şiirlerinde Ayetlerden metinlerarasılığa yer verilerek şairin metinlerarasılığı kullanma biçimleri ve işlevleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *İbn Fadlullah El-Ömerî, Metinlerarasılık, Tazmin, İktibas, Telmih.*

INTERTEXTUALITY IN POEMS OF IBN FADL ALLĀH AL-'UMĀRĪ

Abstract

Intertextuality was theoretically presented by Julia Kristeva in the 1960s, thus the exchanges between artistic forms have been predicated on a theoretical basis. Intertextuality is a concept that exists since ancient times and has been used in Arabic literature with terms such as compensation (tazmin), quotation (iktibas), and reference (telmih). Today, the term "Tanas" is used for this concept.

This study includes the intertextuality of the verses in the poems of İbn Fadlullah El-Ömerî, who worked as a private secretary in the Office of the Private Secretary (Dîvân-ı İnşâ) during the period of Mamluks and composed important works on official correspondences, for disclosing the use of intertextuality by the poet and functions thereof.

Keywords: *Ibn Faḍl Allāh al-'Umārī, Intertextuality, Compensation, Quotation, Reference.*

* Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arapça Mütercim-Tercümanlık Bölümü, abdussamed@kku.edu.tr. Orcid: 0000-0002-7898-1553.

Giriş

“Bütüncül bir yapıya kavuşturulması amacıyla bir edebî metnin dokusuna hem edebiyat alanından hem de başka alanlardan metin parçalarının katılması”¹ şeklinde tanımlanan Metinlerarasılık kavramı, 1960 sonrası araştırmacıların ve eleştirmenlerin kullandıkları modern bir tabirdir.²

Her edebi metin, ıktibas, tazmin ya da işaret yoluyla kendinden önceki metinden, yeni bir metin oluşturarak metin veya fikir alışverişinde bulunur.³ Hiçbir edebi eserin metinlerarasılık yapmaması da mümkün değildir⁴. Her yeni metin, önceki metinden alıntılama yapsa da kendine has bir anlam oluşturmakta ve içerdiği anlam, önceki metininkinden farklı bir şekilde kendini göstermektedir.⁵

1960’larda Metinlerarasılık kavramının kuramsal kurucusu olan Julia Kristiva da tüm metinlerin kendinden önceki metinlerden beslendiğini⁶ yine aynı şekilde Ronald Bart da tüm metinlerin birbirinden alıntılandığını vurgulamaktadırlar.⁷ (Bart, 1988: 97) demektedir.

Günümüzde “Metinlerarasılık” kelimesiyle ifade edilen kavram, eski belagat kitaplarında ıktibas, tazmin ve telmih vb. kavramlarla farklı anlamlarda kullanılmaktaydı.⁸

İktibas, edebiyat sahasındaki terimsel anlamıyla “Kur’an ve hadisten alınmış bir ibare ile sözü süslemek ve manayı kuvvetlendiren⁹, ifadeye canlılık kazandıran ilm-i

¹ Akalın, Şükrü Haluk, “Metinlerarasılık”, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s.1667.

² Gezeroğlu, Senem, “Güray Süngü’nün Öykülerinde Metinlerarası İlişkiler”, *Söylem Filoloji Dergisi*, 2016, Cilt 1, Sayı 2, ss. 196-220, s. 197; Bulut, Feyza, “Metinlerarasılık Kavramının Kuramsal Çerçevesi”, *Edebi Eleştiri Dergisi*, 2018, Cilt 2, Sayı 1, ss. 1-19.

³ ez-Zuğbî, Ahmed, *et-Tanâs Nazriyyen ve Tatbikiyyen*, Muesssetu Ammân li'n-Neşr ve't-Tevzî, Amman, 2000, s. 11.

⁴ el-Kayrevânî, *el-'Umde fî Mehâsini's-Şi'ri ve Âdâbihi*, Thk: Muhammed Muhyeddin Abdulhamid, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1981, II/280.

⁵ Miftâh, Muhammed, *el-Mefâhîmu Me'âlim: Nahve Te'vîlin Vâkı'yyin*, Dâru'l-Beydâ, Beyrut, 1999, s. 41-44.

⁶ Kristiva, Julia, *İlmu'n-Nas*, trc: Fu'âd ez-Zâhî, Dâru'l-Beydâ, Beyrut, 1997, s. 13, 19.

⁷ Bart, Roland, "Nazariyyetu'n-Nas", Trc: Muhammed Hayru'l-Bukâ'î, *Mecelletu'l-'Arab ve'l-Fikru'l-'Âlemî*, yıl 3, Beyrut, 1988, ss. 87-103, s. 97.

⁸ Kara, İbrahim, “Arap Belâgatında İktibas Sanatı” *Artuklu Akademi*, 8/1 (Haziran 2021), ss. 77-98, s. 86-92.

⁹ er-Râzî (606), *Nihâyetu'l-İcâz*, thk. Nasrullah Hacımüftüoğlu, Dâru Sadr, Beyrut, 2004, s. 173; et-Taftâzânî (729), *Muhtasaru'l-Me'ânî*, el-Mektebetu'l-Buşrâ, Karaçi, 2010, I/323; en-Nuveyrî (733), *Nihâyetu'l-Ereb*, Thk: Mufid Kumayha, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, VII/105-106, 150; es-Suyûtî (911), *el-İtkân*, Thk. Merkezu'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye, Tsz., I/719; el-Curcânî (1078), *et-Ta'rîfât*, Mektebetu Lübnân, Beyrut, 1985, s. 33-34; Ebu'l-Bekâ (1094), *el-Kulliyât*, Thk. Adnân Derviş, Muesssetu'r-Risâle, Beyrut, 1419/1998, s. 156; el-Kazvîni (1338), *el-İdâh fî 'Ulûmi'l-Belâğa*, Thk: İbrahim Şemsuddîn, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, s. 312-313; Ahmed Matlûb, *Mu'cemul-Mustalahâti'l-Belâğiyye ve Tatavvuruhâ*, Matba'atu'l-Mecma'i'l-İlmi'l-İrâkî, 1403/1983, I/271.

Bedi'in kapsamındaki edebî bir sanat"tır¹⁰. Kur'an'la süslenmeyen eserlere *güdük*, *hayırsız* anlamına gelen "el-betrâ" denilmiş ve bunlara iyimser bir bakışla bakılmamıştır.¹¹

Hız Peygamber döneminde dualarda başlayan ayetlerin iktibas edilmesi zamanla şiirde ayet ve hadis kullanımında kendini göstermiş¹², dil ve edebiyat sahasına da kaymış, edebî bir söz söyleme sanatına dönüşmüştür. Ayetlerden yapılan iktibaslar ayetin tamamen alınması, ayetten bir veya bir kaç kelimenin alınması ya da ayete ima ile olabilmektedir.¹³ Hadislerden de aynı şekilde iktibaslar yapılmıştır.¹⁴

Tazmin, şairin ve yazarın eserine yüklediği anlamı daha da kuvvetlendirmek için önceki eserlerden bir şeyler alıntılmasıdır¹⁵ İbnu'l-Esîr, bunu, 3 kısma ayırmıştır. 1. en-Nesh: metni ve içeriği olduğu gibi almak. 2. Selh: içeriği almak. 3. Mesh: içeriği farklı bir biçime sokarak almak¹⁶.

Postmodern bir kavram olan "metinlerarasılık/intertextuality" kavramı, Arap edebiyat çevrelerinde revaç bulmasıyla, Araplar bu kelimenin karşılığı olarak "نص" kökünden "التنصص/et-Tanâs" kelimesini üretmişlerdir ve klasik kavramları terketmeye başlamışlardır.¹⁷

İbn Fadlullah el-Ömerî'nin Hayatı ve Eserleri:

Adı, Ahmed b. Yahya b. Fadlullah b. Yahya b. el-Mucelî İbn Da'cân b. Halef b. Ebi'l-Fadl Nasr b. Mansûr b. 'Ubeydullah b. 'Ady İbn Muhammed b. Ebî bekr b. Abdullah b. 'Ubaydullah b. Ebî Bekr b. 'Ubeydullah es-Sâlih b. Ebî Seleme Abdullah b. 'Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb'dır.¹⁸ Künyesi Ebû'l-Abbâs¹⁹, lakabı da Şehâbetin²⁰dir. Nesebi Hz. Ömer'e dayandığı için kendisine Ömerî denmektedir.

¹⁰ Ya'kûb, Emil Bedî, Mîşâl 'Âsî, *el-Mu'cemu'l-Mufassal fi'l-luğa ve'l-Edeb*, Beyrut, Dâru'l-İlm li'l-Melâ'în, 1987, I/193.

¹¹ el-Câhiz (869), *el-Beyân ve't-Tebyîn*, Thk: Abdusselâm Muhammed Hârûn, Kahire, Mektebetu'l-Hâncî, 1998, II/6; Matlûb, *Mu'cemu'l-Mustalahâtu'l-Belâğîyye ve Tatavvuruhâ*, I/270.

¹² Çinkılıç, Recep, "Lebid b. Rabîa ve Divanındaki Dinî Şiir Örnekleri", *Nûsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:53, Temmuz-Aralık 2021, ss. 213-242, s. 216

¹³ Yeşildağ, Abdussamed, "Arap Şiirinde Ayet İktibası", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Mecmuası*, 2015, sayı27, cilt: 2, ss. 43-66.

¹⁴ Sağlam, İbrahim, "Arap Şiirinde Hadis ile İktibâs", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2022, sayı: 21, s. 111-141.

¹⁵ İbnu'l-Esîr, *el-Meselu's-Sâir fi'l-Edebi'l-Kâtib ve's-Şâ'ir*, Thk: Muhammed Muhyeddin Abdulhamid, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1995, II/326.

¹⁶ İbnu'l-Esîr, *el-Meselu's-Sâir fi'l-Edebi'l-Kâtib ve's-Şâ'ir*, II/222.

¹⁷ Yeşildağ, Abdussamed, "التنصص الأدبي في شعر عبدالله بن خميس / Intertextuality in The Poems Of Abdullah Bin Khamees", *UHIVE*, yıl: 17, Sayı: 17, İstanbul, Aralık 2017, ss. 401-430, s. 403.

¹⁸ es-Safedî, Salahuddin Halil b. Ebîk(h. 764), *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, Thk: Muhammed Yusuf Necm, Dâru Neşri Franz Center, Wiesbaden, 1981, VIII/252; İbn Râfi', Takiyyuddin Ebu'l-Me'âlî Muhammed es-Selâmî(h.774), *el-Vefeyât*, Thk: Salih Mehdi Abbas, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1982, II/212; İbn Habîb, el-Hasen b. Ömer b. El-Hasen(h.779), *Tezkiretu'n-Nebîh*, Thk: Muhammed Muhammed Emin, Dâru'l-Kutub,

3 Şevval 700²¹,de (11 Haziran 1301) Şam'da doğdu. Edebi, bir aile ortamında büyüdü. Şam'da ve Kahirede dönemin önemli isimlerinden dersler aldı. Bunlardan bazıları: Kemaleddin b. Kadı Şubhe²² ve Şemseddin b. Müslim²³,den Arapça²⁴; Şehabuddin b. el-Mecd Abdullah²⁵ ve Şeyh Burhaneddin²⁶,den Fıkıh²⁷; İbn Teymiye²⁸,den el-Ahkâmü's-Suğrâ²⁹; Şemseddin es-Sâîğ ve Alaeddin el-Vedâ'iden Aruz; Şehabuddin Mahmud el-Halebî'den Meânî ve Beyan; Şemseddin el-İsfahânî'den Usûl; Şeyh Esfîrûddin'den de Dil dersleri aldı.³⁰

Aile mensupları 100 yıl aşkın, devletin yazışmalarının yürütüldüğü Dîvân-ı İnşâ'da sır kâtipliği görevinde bulundular.³¹ Babası Şam'da katiplik yaparken sonrasında Mısır'a taşındı ve görevini sürdürdü ve babasından sonra Mısır'da kadılık yaptı.³² Şemseddin el-İsfahânî tarafından kendisine Şâfi mezhebini ilgilendiren meselelerde fetva yetkisi verildi.³³ İbn Fadlullah, önemli devlet görevlerinde bulundu. Kendisi, fıkıh, edebiyat, tarih ve yazı yazma sanatında uzmandı. Sert mizacı dolayısıyla kısa sürede sultanla arası açıldı ve görevinden azledildi, hapse atıldı ve eli kesildi. Daha sonra Yahya el-Kayserânî'nin yerine Şam'a görevlendirildi.³⁴ Şam'da hakkında şikayetler artınca Sultan, onun Kahire'ye getirilmesini istedi ancak kendisi sır kâtibi olan kardeşi Alâeddin Ali'nin ricası üzerine

Kahire, 1986, III/125; İbn Hacer, Şehâbuddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-'Askâlânî(h.852), *ed-Dureru'l-Kâmine Fî A'yâni'l-Mi'eti's-Sâmine*, Thk: Abdolvâris Muhammed Ali, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997, I/194; İbnü'l-İmâd, Ebu'l-Fellâh Abdulhay el-Hanbelî(h.1089), *Şezerâtu'-Zeheb Fî Ahbârin min Zeheb*, Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, Beyrut, Ts., VI/160; ez-Ziriklî, Hayruddin, *el-A'lâm*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1999, I/268; Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemu'l-Müellifîn*, Dâru't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, 1957, II/204.

¹⁹ es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, VIII/252; İbn Râfi', *el-Vefeyât*, II/212; İbn Habîb, *Tezkiretu'n-Nebîh*, III/125; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'-Zeheb*, VI/160; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifîn*, II/204.

²⁰ es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, VIII/252; İbn Râfi', *el-Vefeyât*, II/212; İbn Habîb, *Tezkiretu'n-Nebîh*, III/125; İbn Hacer, *ed-Dureru'l-Kâmine*, I/194; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'-Zeheb*, VI/160; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, I/268; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifîn*, II/204.

²¹ Doğum günü ve tarihi bazı kaynaklarda farklı gösterilmiştir. es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, VIII/254; İbn Habîb, *Tezkiretu'n-Nebîh*, III/126; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'-Zeheb*, VI/160; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, I/268; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifîn*, II/204.

²² İbn Hacer, *ed-Dureru'l-Kâmine*, II/261.

²³ Buğyetu'l-Vu'âd, s. 105.

²⁴ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-Kâmine*, I/194.

²⁵ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-Kâmine*, II/284.

²⁶ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-Kâmine*, I/26.

²⁷ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-Kâmine*, I/194.

²⁸ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-Kâmine*, I/88-96.

²⁹ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-Kâmine*, IV/92.

³⁰ el-Ömerî, İbn Fadlullah (h.749), *et-Ta'rif bi'l-Mustalahi's-Şerîf*, Thk: Muhammed Hüseyin Şemseddin, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, s.4(Naşirin Mukaddimesi).

³¹ el-Ömerî, *et-Ta'rif bi'l-Mustalahi's-Şerîf*, s. 3, 4(Naşirin Mukaddimesi).

³² İbn Hacer, *ed-Dureru'l-Kâmine*, I/194.

³³ es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, VIII/254

³⁴ el-Makrîzî, Takiyyuddin Ahmed b. Ali(h.845), *el-Mukaffa'l-Kebîr*, Thk: Muhammed el-Ya'lâvî, Dâru'l-Çarbi'l-İslâmî, Beyrut,1991, I/735; İbn Hacer, *ed-Dureru'l-Kâmine*, I/194.

Şam'da kalmasına izin verildi.³⁵ Şam'da taun çıkınca, bundan korunmak ve de hac vazifesini yerine getirmek üzere ailecek hac için yola çıktılar. Eşi, Kudüste vefat edince Hac'dan vaz geçip Şam'a döndü ve kısa bir süre sonra 9 Zilhicce 749 / 28 Şubat 1349 tarihinde Şam'da vefat etti.³⁶

Eserleri:

İbn Fadlullah, kısacık hayatına rağmen, kendisinden sonra gelenlere kaynak olacak pek çok eser bıraktı geride. Hakkında bilgilerin olduğu kaynaklarda geçtiği şekliyle başlıca eserleri şunlardır:

1. Mesâlikü'l-Ebsâr Fî Memâlikî'l-Emsâr: Çoğu kaynakta eserin adı bu şekildedir.³⁷ Bazı bazı kaynaklarda “*Mesâlikü'l-Ebsâr Fî'l-Aktâri ve'l-Emsâr*”³⁸ ve “*el-Mesâlik fi't-Tarih*”³⁹ şeklinde de geçmektedir. Kaynaklar, eserin kaç cilt olduğu konusunda farklı bilgiler vermektedir. es-Safedî 10 kitap⁴⁰, İbnü'l-Gazzî 20 cilt⁴¹, İbn Hacer ve Kehhâle 20 ciltten fazla⁴², İbnü'l-İmâd 27 cilt⁴³ Brockelmann da 22 veya 27 cilt⁴⁴ olduğunu yazmıştır. Eser, tarih ve coğrafya üzerine yazılmıştır. Memlûklular dönemini ve dönemin siyasi, kültürel ve sosyal durumlarını ele alan en eski kaynaktır. Müellif eserini iki bölüme ayırmıştır. Birinci Bölüm'e “*el-Ard*” adını vermiş ve bu bölümde fiziki coğrafya konularını; İkinci Bölüm'e “*Sukkânü'l-Ard*” ismini vermiş ve bu bölümde de beşeri coğrafya konularını ele almıştır. Bu bölümde ayrıca, şairler, edebiyatçılar, fıkıhçılar, hadisçiler, tıpçılar, mutasavvıflar ve diğer önemli şahsiyetlerden de bahsetmiştir.⁴⁵

Çeşitli kütüphanelerde bulunan yazmalarından bir bütün oluşturularak, 1988-89 yıllarında Fuat Sezgin tarafından tıpkıbasım olarak neşredilmiştir.⁴⁶ 2001-2004 yılında

³⁵ el-Makrîzî, *el-Mukaffa'l-Kebîr*, I/735; İbn Hacer, *ed-Dureru'l-Kâmine*, I/194.

³⁶ es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, VIII/255; el-Ömerî, *et-Ta'rîf bi'l-Mustalahi's-Şerîf*, s. 5(Naşirin Mukaddimesi).

³⁷ es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, VIII/255; İbn Hacer, *ed-Dureru'l-Kâmine*, I/194; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'Zeheb*, VI/160; ez-Zirikî, *el-A'lâm*, I/268; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifin*, II/205.

³⁸ es-Sehâvî, Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman(h.902), *el-İ'lânu bi't-Tevbîh li men Zemme Ehle't-Târih*, Thk: Franz Rosenthal, Trc: Salih Ahmed el-'Ali, Bağdat, 1963, s. 290.

³⁹ İbnü'l-Gazzî, Şemseddin Ebu'l-Me'âli Muhammed b. Abdurrahman (h.1167), *Dîvânü'l-İslâm*, Thk: Seyyid Kesrevî Hasan, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, III/442.

⁴⁰ es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, VIII/255.

⁴¹ İbnü'l-Gazzî, *Dîvânü'l-İslâm*, III/242.

⁴² İbn Hacer, *ed-Dureru'l-Kâmine*, I/194; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifin*, II/205.

⁴³ İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'Zeheb*, VI/160.

⁴⁴ Brockelmann, Carl, *Târihu'l-Edebi'l-'Arabî*, Trc: Mahmud Fehmî Hicâzî, el-Hey'etu'l-Mısriyyeti'l-Âmmeti li'l-Kitâb, yy, 1995, VI/593.

⁴⁵ el-Ömerî, Ahmed b. Yahya b. Fazlullah(h.749), *Mesâlikü'l-Ebsâr Fî Memâlikî'l-Emsâr*, thk: Abdullah b. Yahya es-Serîhî, Dâru'l-Kutubi'l-Vataniyye, Abudabi, 2003, s. I (Naşirin Mukaddimesi).

⁴⁶ el-Alevî, Abdülazîz, “İbn Fazlullah el-Ömerî”, *TDVİA*, 1999, XIX/483-484, s. 484.

Abudabi’de Dâru’l-Kutubi’l-Vataniyye tarafından içerdiği konu başlıklarına göre 14 cilt halinde tahkikli olarak yayınlanmıştır.⁴⁷

2. et-Ta’rîf bi’l-Mustalahi’s-Şerîf: el-Kalkaşandî’nin “Anayasa” diye tabir ettiği kitap.⁴⁸ Müellif bu eserde, Dîvân-ı İnşâ’da sır katipliği esnasında elde ettiği tecrübelerini kaleme almıştır. Tek cilt halinde yazılan bu eser, yazışma kuralları; diplomasi ve protokol kuralları; cenaze törenleri, ateşkesler, şartnameler; ülkeler, şehirler, köyler; Posta teşkilatı; savaş, müzik ve oyun aletleri hakkında bilgilerin yer aldığı 7 bölümü içermektedir.

3. el-Örfü’t-Ta’rîf bi’l-Mustalahi’s-Şerîf: eserin adı Dublin’deki Chester Beatty kütüphanesi ndeki adı bu şekilde kayıtlıdır⁴⁹ ancak bazı kaynaklarda farklıdır örneğin İbnu’l-Gazzî’de “*el-Örfü’t-Ta’rîf bi’l-Mustalahi’s-Şerîf Fî Tertibi’l-Mukâtebât*”⁵⁰ ve Kehhâle’de “*el-Örfü’t-Ta’rîf bi’l-Mustalahi’s-Şerîf Fî Rutebi’l-Mukâtebât*”⁵¹ şeklindedir.

Lakaplar ve özellikleri konusunda yazılmış ilk eserdir. 5 bölümden oluşur ve sırasıyla Sultanlar/Krallar, vezirler, kadılar ve bilginler, salihler ve özel lakapları ele almıştır. Elli kadar şairden de şiirler vardır.

4. Fevâdilü’s-Semer fî Fedâ’il Âli Ömer: Bazı kaynaklarda eserin adı bu şekildedir.⁵² Kimi kaynaklarda “*Fevâdilü’s-Semer fî Fedâ’il Âli Ömer*”⁵³, kimilerinde “*Fevâsilü’s-Semer fî Fedâ’il Âli Ömer*”⁵⁴ kimilerinde de “*Fevâdilü’s-Seher fî Fedâ’il Âli Ömer*”⁵⁵ şeklinde geçmektedir. Dört cilt olan bu eser, el-Ömeri ailesinin önde gelenleri hakkındadır. Ve nesebinin Hz. Ömer’e istinat ettiğini kanıtlamak amacıyla yazmıştır⁵⁶ ama günümüze gelememiştir.⁵⁷

⁴⁷ BAE milli kütüphanesindeki katalog için bkz. <https://library.dctabudhabi.ae/multisearch?bentoq=%D9%85%D8%B3%D8%A7%D9%84%D9%83+%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%A8%D8%B5%D8%A7%D8%B1&catalog=bento> (ET: 8.12.2022)

⁴⁸ el-Kalkaşandî, Ebu’l-Abbas Ahmed b. Ali(821), *Subhu’l-A’sâ fî Sinâ’ati’l-İnşâ*, Thk: Muhammed Şemseddin, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1987, I/7.

⁴⁹ el-Ömerî, Ahmed b. Yahya b. Fazlullah(h.749), *el-Örfü’t-Ta’rîf bi’l-Mustalahi’s-Şerîf*, Chester Beatty kütüphanesi, Dublin, Kayıt no: 3849, bkz. <https://ketabonline.com/ar/books/24756/read?part=1&page=47&index=3932442#p-24756-47-5>, S. 47.

⁵⁰ İbnu’l-Gazzî, *Dîvânü’l-İslâm*, III/442.

⁵¹ Kehhâle, *Mu’cemu’l-Müellifîn*, II/205.

⁵² es-Safedî, *el-Vâfi bi’l-Vefeyât*, VIII/255; Halife, Hacı, Mustafa b. Abdullah(h.1068), *Keşfu’z-Zunûn*, Matba’atu’l-Hukümet, İstanbul, 1943, II/1293.

⁵³ İbnu’l-İmâd, *Şezerâtu’-Zeheb*, VI/160; İbnu’l-Gazzî, *Dîvânü’l-İslâm*, III/442.

⁵⁴ İbn Hacer, *ed-Dureru’l-Kâmine*, I/194; Kehhâle, *Mu’cemu’l-Müellifîn*, II/205.

⁵⁵ İbn Hacer, *ed-Dureru’l-Kâmine*, I/194.

⁵⁶ el-Alevî, “İbn Fazlullah el-Ömerî”, *TDVİA*, XIX/484.

⁵⁷ el-Ömerî, *et-Ta’rîf bi’l-Mustalahi’s-Şerîf*, s. 7(Naşirin Mukaddimesi).

5. **Sabâbetu'l-Muşâtak fi'l-Medâihi'n-Nebeviyye**⁵⁸: Hz. Peygambere yazdığı methiyedir. Bu kitabın ismi kaynaklarda “*Sabâbetu'l-Muşâtak fi'l-Medhi'n-Nebi*”⁵⁹ ve “*Sabâbetu'l-Muşâtak fi'l- Bedâi 'i'n-Nebeviyye*”⁶⁰ şeklinde de gelmiştir.

6. **Memâliku 'Ubbâdu's-Salîb**: Almanya, fransa ve İtalya gibi dönemin haçlı devletlerini, siyasi durumlarını ve İslam devletleri ile olan ilişkilerini ele aldığı kitabıdır.⁶¹ 1883 yılında İtalyanca'ya tercüme edilerek Roma'da basılmıştır.⁶²

7. **eş-Şiteviyyât**. 744 yılında⁶³ dönemindeki âlimlerle kış aylarında yaptığı yazışmalardan oluşan eserdir.⁶⁴

Ayrıca şu eserleri de vardır:

“*Dem 'atu'l-Bakî ve Yakizatu's-Şâki*”⁶⁵ bu kitap edebiyat alanındadır,

“*en-Nebzetu'l-Kâfiye fi'l-Ma 'rifeti'l-Kitâbeti ve'l-Kâfiye*”⁶⁶,

“*ed-Durru'l-Ferâid*”, bu eser Ebu'n-Nasr el-Feth b. Hakan(h.535)'e ait olan ve Mağrib'deki sultanlar, vezirler, kadılar, alimler, edebiyatçılar, ve şairlerinden bahsettiği “*Kalâidu'l-İkyân fi Mehâsini'l-A 'yân*” adlı eserinin özetidir.⁶⁷

“*ed-Dâiretu Beyne Mekke ve'l-Bilâd*”⁶⁸

“*Tezkiretu'l-Hâtu*”⁶⁹

“*Husnu'l-Vefâ li-Meşâhiri'l-Hulefa*”, Keşfu'z-Zunûn'da müellifin güzel bir kasidesi olduğu bilgisi vardır.⁷⁰

“*Zehebiyyetu'l-'Asr*”, 3 bölümden oluşan bu eser 8.yy.'daki Şam'da bulunan şairlerden bahseden bir biyografi kitabıdır. Birinci bölümde Yemen, Bahreyn ve Irak

⁵⁸ el-Makrîzî, *el-Mukaffa'l-Kebîr*, I/733; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifin*, II/205.

⁵⁹ Halife, *Keşfu'z-Zunûn*, II/1070.

⁶⁰ Ferrûh, Ömer, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1979, III/763.

⁶¹ Ferrûh, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, III/763;

⁶² el-Ömerî, *et-Ta 'rif bi'l-Mustalahi's-Şerîf*, s. 7(Naşirin Mukaddimesi).

⁶³ Brockelmann, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, , VI/596.

⁶⁴ Brockelmann, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, VI/596; el-Ömerî, *et-Ta 'rif bi'l-Mustalahi's-Şerîf*, s. 7 (Naşirin Mukaddimesi).

⁶⁵ es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, VIII/255; el-Makrîzî, *el-Mukaffa'l-Kebîr*, I/733; Halife, *Keşfu'z-Zunûn*, II/761.

⁶⁶ Brockelmann, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, , VI/596; Ferrûh, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, III/763.

⁶⁷ Ferrûh, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, III/763; el-Ömerî, *et-Ta 'rif bi'l-Mustalahi's-Şerîf*, s. 7 (Naşirin Mukaddimesi).

⁶⁸ ez-Ziriklî, *el-A 'lâm*, I/144; el-Ömerî, *et-Ta 'rif bi'l-Mustalahi's-Şerîf*, s. 8 (Naşirin Mukaddimesi).

⁶⁹ Halife, *Keşfu'z-Zunûn*, I/992; el-Ömerî, *et-Ta 'rif bi'l-Mustalahi's-Şerîf*, s. 8 (Naşirin Mukaddimesi).

⁷⁰ Halife, *Keşfu'z-Zunûn*, I/668; el-Ömerî, *et-Ta 'rif bi'l-Mustalahi's-Şerîf*, s. 8 (Naşirin Mukaddimesi).

tarafları; ikinci bölümde Suriye Filistin tarafları; üçüncü bölümde de Şam, Baalbek ve Humus tarafları hakkında ansiklopedik bilgiler vermektedir.⁷¹

“*ed-Da'vetü'l-Mustecâbe*”⁷²

“*Sufretu's-Sâfir ve Yakizatu'l-Musâfir*” eserin adı Hediyetu'l-Ârifin⁷³, de bu şekilde geçmektedir. Ama bazı kaynaklarda farklılıklar vardır. “*Sufretu's-Sefere*”⁷⁴, “*Sufretu's-Sefer*”⁷⁵, “*Sufretu's-Sâfir*”⁷⁶.

“*el-Cevâhiru'l-Multekata*” el-Ömerî'nin yazışmalarından oluşan kitabıdır.⁷⁷

“*Nefhatu'r-Ravd*”, edebiyat alanında yazdığı eseridir.⁷⁸

İbn Fadlullah El-Ömerî'nin Şiirlerinde Dini Metinlerarasılık

Şairin müstakil bir divanı yoktur. Bu çalışmada kullanılan beyitler, el-Ömerî'nin “*Mesâliku'l-Ebsâr Fî Memâliki'l-Emsâr*” adlı eserindeki beyitleri incelenerek çıkartılmıştır.

Müslümanlar, başta dualar olmak üzere hayatın tüm noktalarında Ayetler ve hadisleri kullanmışlardır. İbn Fadlullah el-Ömerî de şiirlerinde ayetlerden alıntılar yaparak, dini eserlerden metinlerarasılık kavramına örnekler vermiştir.

أقسمت منه قسماً بالغاً بالفجر والليل إذا يسر⁷⁹

“Çokça yemin ettim,

Şafak vaktine ve geçip gitmekte olan geceye.”

Şair, bu beyitlerinde Şafak vaktine, geceye, çift ve tek olan şeylere yemin ifadesinin olduğu Fecr Suresi 1-4 ayetlerden⁸⁰ metinlerarasılık yapmış ve burada, Kur'an-ı Kerim'den

⁷¹ el-Ömerî, Ahmed b. Yahya b. Fazlullah(h.749), *Zehebiyyetu'l-Asr*, Thk: İbrahim Salih, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 2011.

⁷² es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, VIII/255; el-Makrîzî, *el-Mukaffâ'l-Kebîr*, I/733; Halife, *Keşfu'z-Zunûn*, I/756; Ferrûh, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, III/763.

⁷³ el-Bağdâdî, İsmail Paşa, *Hediyetu'l-Ârifin*, Matba'atu'l-Behiyye, İstanbul, 1955, V/110.

⁷⁴ es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, VIII/255.

⁷⁵ el-Makrîzî, *el-Mukaffâ'l-Kebîr*, I/733.

⁷⁶ Halife, *Keşfu'z-Zunûn*, II/992.

⁷⁷ el-Kalkaşandî, *Subhu'l-A'sâ fî Sinâ'ati'l-İnşâ*, IX/320.

⁷⁸ es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, VIII/255; el-Makrîzî, *el-Mukaffâ'l-Kebîr*, I/733; Halife, *Keşfu'z-Zunûn*, II/1968.

⁷⁹ es-Safedî, Salahuddin Halil b. Ebîk(h. 764), *A'yânu'l-Asr ve A'yânu'n-Nasr*, Thk: Ali Ebu Zeyd v.diğ., Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsir, Beyrut, 1998, I/422.

⁸⁰ Fecr: 1-4. ﴿١﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا يَنْسَرُ ﴿٢﴾ وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ﴿٣﴾ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ﴿٤﴾ وَالْفَجْرِ ﴿١﴾ “ {1} Yemin olsun şafak vaktine; {2} On geceye; {3} Çift olana ve tek olana; {4} Geçip gitmekte olan geceye.”

iki ayrı ayeti güzel bir şekilde aktarmıştır. Fecr sûresinin ilk âyetini (والفجر) zikretmiş, sonra iki âyet atlayarak dördüncü âyet (والليل إذا يسر)'i almıştır. “Vav” harfi, şiddetli yemin edeceğini bildirdiği için birinci ayetten yemini çıkarmıştır. Bu, şairin Kur'an-ı Kerim ayetlerini kullanma yeteneğinden kaynaklanmaktadır. Şairin, iki ayeti atlayıp dördüncüye geçmesi, şafaktan gecenin sonuna kadar çektiği ızdırabına işarettir.

يا واحدا لست أستثني به أحدا من الأنام ولا أبقـي ولا أذر⁸¹

Ah, ben kimseyi dışlamam uykudan

Kalmam ve de bırakmam yok olsun.

Bu beyitlerde de Müddesir suresinin 28. Ayetini⁸² almıştır. Bu ayet, Allah'ın, kâfirleri, kâfirlerden hiçbirini esirgemeyen ve onlardan ayrılmayan cehennem ateşine sevk edeceğinden bahseden bir ayettir. Ancak şair burada fiili kendisine atfetmiştir. Ayetteki kelimeler, 1. Şahıs kipinde kullanılmış ve ayetlerde (تبقى) ve şiirde (أبقي) ve ayette (تذر) ve şiirde (أذر) şeklinde gelmiştir. Bu değişiklikte Allah'ın bir olduğunu ve ortağı olmadığını ispatlamak istemiştir.

Şiirlerinde ayetlerden alıntılama yaptığı bir başka ayette de el-Murselat suresinin 30 ve 31. Ayetleridir.⁸³

حوى العذار فقاذا نهـر وظل ظليل

“Güzel kızlar:

Nehirler ve gölgelikler.”

Bu alıntı, bu beyitteki amacına mükemmel bir şekilde uymaktadır. Şair burada güzel kızların olduğu altından ırmakların aktığı ağaçların gölgesinin bulunduğu yerin güzelliğini dile getirmiş ve burayı Cennet'e benzetmiştir.

Başka bir şiirinde de Hac Suresinin 2. Ayetinden⁸⁴ alıntı yapmıştır.

⁸¹ el-Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr Fî Memâlikü'l-Emsâr*, 5/707; el-Makrîzî, *el-Mukâffa'l-Kebîr*, s. 291.

⁸² Müddesir: 28. {٢٨} لا تبقى ولا تذر *“Bitirir ama yok olmaya da bırakmaz.”*

⁸³ el-Murselat: 30, 31. {٣٠} إنطلقوا إلى ظل ذي ثلث شغب {٣١} لا ظليل ولا يُغني من الهمم *“Üç kola ayrılmış, (ama) ne gölgelendiren ne de alevden koruyan bir gölgeye gidin.”*

⁸⁴ Hac: 2. {٢} *“Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak, her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecek. Ve insanları sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi göreceksin; çünkü Allah'ın azabı (kıyametin dehşeti) çok çetindir!”*

وَأَرْتَا يَوْمَ الرَّهْمَانِ أَنَسِي سَكَرِي وَمَا هُمْ بِسَكَرِي⁸⁵

“Kıyamet günü gösterdi bize, insanlar

Sarhoş olmadan sarhoş gibiydiler.”

Şair, Kıyamet Günü sahnesini Hac Suresi’nden alıntılararak, Kıyamet Günü’nü “Yevmu’r-Rihân” veya “Allah’ın bize vaat ettiği gün” olarak adlandırmaktadır. Sanki insanların sarhoşluk veren bir şey içmişler gibi sarhoş gibi bir halde olduklarını, şaşkınlık içinde o günkü insanların sahnesini aktarmaktadır. Şair, sahneyi Hac Suresi’ndeki usule yakın bir üslupla anlatmaktadır.

Ayetlerden alıntı yaptığı şiirlerinde birinde de Yusuf hapse atılmasına değinmiştir.

فِي يُوسُفَ فِي دُخُولِ السِّجْنِ مَنْقِبَةً لِمَنْ يَكَابِدُ مَا يَلْقَى وَيَصْطَبِرُ⁸⁶

“Yusuf’un (As) hapse girmesinde vardır bir kıssa,

Başına gelenlere katlanıp sabredenlere.”

Şair bu ayette Hz. Yusufu ve haksız yere girdiği hapisaneyi anlatmaktadır. Bu alıntıyla, hapse girmenin baskıdan kurtulmanın başlangıcı olabileceğini teyit etmek istemektedir. Ve her mazlum kişinin Hz. Yusuf’un öyküsünden ders çıkarabileceğine ve Allah’ın, zalimi zulmünde bırakmayacağını, bilakis mazlumun hakkını zalimden alıp iade edeceğine değinmiştir.

Başka bir beytinde de Hz. Musa ile Firavun’dan bahsetmektedir.

هَلَا جَمَعْتُمْ لَهُ مِنْ قَوْمِكُمْ مَالًا كَفَعَلَ فِرْعَوْنَ مَعَ مُوسَى لَتَعْتَبِرُوا³⁷

“Toplayacak mısınız halkınızdan bir kalabalık onun için?

Firavun’un Musa’ya yaptığı gibi,”

Bu ayette şair, Firavun’un sihirbazları toplayıp Hz. Musa’yla rekabet etmelerini emrettiği ve Musa’nın da Allah’ın emriyle onları mağlup etmesinden bahsetmektedir. Şair, yaptığı bu alıntı ile muhaliflerine, Hz. Musa’nın Firavun’a galip geldiği gibi ben de size

⁸⁵ el-Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr Fî Memâlikü'l-Emsâr*, IV/330.

⁸⁶ el-Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr Fî Memâlikü'l-Emsâr*, V/705.

⁸⁷ el-Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr Fî Memâlikü'l-Emsâr*, V/705.

galip gelebilirim, çünkü Allah benimledir, çünkü Musa aleyhisselamın hakkı gibi benim de hakkım var demek istemektedir.

Sonuç

Her bir edebi metin, dini, edebi, tarihi, kültürel veya düşünsel açıdan kendinden önceki yazılmış eserlerle bağlantılıdır.

Metinlerarasılık denen bu kavram, edebi hayatın bir parçasıdır. Klasik Arap Edebiyatçıları, kadim eserlerde iktibas, tezmîn ve telmih gibi kavramlar kullanmışlardır. Post modern döneme gelindiğinde 1960'lı yıllarda Julia Kristiva "metinlerarasılık" kavramını ortaya atmış ve kadim kavramlar bu kavram çatısı altında toplanmıştır. Modern dönem Arapedebiyatçıları bu kavramı "et-Tanâs" kelimesiyle isimlendirmişlerdir.

İbn Fadlullah el-Ömerî, Memlûkluler döneminde yaşamış, devletin üst düzey protokol yazışmalarını yapmış ve bu konuda çeşitli eserler kaleme almış biridir.

Yazdı çeşitli esrelerin yanı sıra şiirler de yazmış ama bu şiirleri bir divanda toplamamıştır. Bu çalışmada kullanılan beyitler, yazarın kaleme aldığı "*Mesâliku'l-Ebsâr Fî Memâliki'l-Emsâr*" adlı eserinden kendi yazdığı şiirlerden seçilmiştir.

Kendisinin Müslüman bir kimliğe sahip olması, şiirlerinde de kendini göstermektedir. Bunun en önemli örneği şiirlerinde ayetlerden metinlerarasılık yapmasıdır.

Kaynakça

- Ahmed Matlûb, *Mu‘cemul-Mustalahâti’l-Belâğiyye ve Tatavvuruhâ*, Matba‘atu’l-Mecma‘î’l-‘İlmi’l-‘Îrâkî, 1403/1983.
- Akalın, Şükrü Haluk, “Metinlerarasılık”, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- el-Alevî, Abdülazîz, “İbn Fadlullah el-Ömerî”, TDVİA, 1999, XIX/483-484.
- el-Bağdâdî, İsmail Paşa, *Hediyyetu’l-Ârifîn*, matba‘atu’l-Behiyye, İstanbul, 1955.
- Bart, Roland, "Nazariyyetu'n-Nas", Trc: Muhammed Hayru'l-Bukâ‘î, *Mecelletu’l-‘Arab ve’l-Fikru’l-‘Âlemî*, yıl 3, Beyrut, 1988, ss. 87-103.
- Brockelmann, Carl, *Târîhu’l-Edebi’l-‘Arabî*, Trc: Mahmud Fehmî Hicâzî, el-Hey’etu’l-Mısriyyeti’l- ‘Âmmeti li’l-Kitâb, yy, 1995.
- Bulut, Feyza, “Metinlerarasılık’ Kavramının Kuramsal Çerçevesi”, *Edebi Eleştiri Dergisi*, 2018, Cilt 2, Sayı 1, ss. 1-19.
- el-Câhiz (869), *el-Beyân ve’t-Tebyîn*, Thk: Abdusselâm Muhammed Hârûn, Kahire, Mektebetu’l-Hâncî, 1998.
- el-Curcânî (1078), *et-Ta‘rifât*, Mektebetu Lübnân, Beyrut, 1985.
- Çinkılıç, Recep, “Lebîd b. Rabîa ve Divanındaki Dinî Şiir Örnekleri”, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:53, Temmuz-Aralık 2021, ss. 213-242.
- Ebu’l-Bekâ (1094), *el-Kulliyât*, Thk. Adnân Dervîş, Muessesetu’r-Risâle, Beyrut, 1419/1998.
- Ferrûh, Ömer, *Târîhu’l-Edebi’l-‘Arabî*, Dâru’l-‘İlm li’l-Melâyîn, Beyrut, 1979.
- Gezeroğlu, Senem, “Güray Süngü’nün Öykülerinde Metinlerarası İlişkiler”, *Söylem Filoloji Dergisi*, 2016, Cilt 1, Sayı 2, ss. 196-220.
- Halife, Hacı, Mustafâ b. Abdullah(h.1068), *Keşfu’z-Zunûn*, Matba‘atu’l-Hukümet, İstanbul, 1943.
- İbn Habîb, el-Hasen b. Ömer b. El-Hasen(h.779), *Tezkiretu’n-Nebîh*, Thk: Muhammed Muhammed Emin, Dâru’l-Kutub, Kahire, 1986.

- İbn Hacer, Şehâbuddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-‘Askâlânî(h.852), *ed-Dureru'l-Kâmine Fî A'yâni'l-Mi'eti's-Sâmine*, Thk: Abdolvâris Muhammed Ali, Dâru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye, Beyrut, 1997.
- İbn Râfi‘, Takiyyuddin Ebu'l-Me‘âli Muhammed es-Selâmî(h.774), *el-Vefeyât*, Thk: Salih Mehdi Abbas, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1982.
- İbnu'l-‘Îmâd, Ebu'l-Fellâh Abdulhay el-Hanbelî(h.1089), *Şezerâtu'-Zeheb Fî Ahbârin min Zeheb*, Dâru'l-Âfâkî'l-Cedîde, Beyrut, Ts.
- İbnu'l-Esîr, *el-Meselu's-Sâir fî'l-Edebi'l-Kâtib ve's-Şâ'ir*, Thk: Muhammed Muhyeddin Abdulhamid, el-Mektebetu'l-‘Asriyye, Beyrut, 1995.
- İbnü'l-Gazzî, Şemseddin Ebu'l-Me‘âli Muhammed b. Abdurrahman (h.1167), *Dîvânü'l-İslâm*, Thk: Seyyid Kesrevî Hasan, Dâru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye, Beyrut, 1990.
- el-Kalkaşandî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Ali(821), *Subhu'l-A'sâ fî Sinâ'ati'l-İnşâ*, Thk: Muhammed Şemseddin, Dâru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye, Beyrut, 1987.
- Kara, İbrahim, “Arap Belâgatında İktibas Sanatı” *Artuklu Akademi*, 8/1 (Haziran 2021), ss. 77-98, ss. 86-92.
- el-Kayrevânî, *el-'Umde fî Mehâsini's-Şi'ri ve Âdâbihi*, Thk: Muhammed Muhyeddin Abdulhamid, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1981.
- el-Kazvîni (1338), *el-İdâh fî 'Ulûmi'l-Belâğa*, Thk: İbrahim Şemsuddîn, Dâru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye, Beyrut, 2003.
- Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemu'l-Müellifîn*, Dâru't-Turâsi'l- ‘Arabî, Beyrut, 1957.
- Kristiva, Julia, *İlmu'n-Nas*, trc: Fu'âd ez-Zâhî, Dâru'l-Beydâ, Beyrut, 1997.
- el-Makrîzî, Takiyyuddin Ahmed b. Ali(h.845), *el-Mukaffa'l-Kebîr*, Thk: Muhammed el-Ya'lâvî, Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, Beyrut,1991.
- Miftâh, Muhammed, *el-Mefâhîmu Me'âlim: Nahve Te'vîlin Vâkı'yyin*, Dâru'l-Beydâ, Beyrut, 1999.
- en-Nuveyrî (733), *Nihâyetu'l-Ereb*, Thk: Mufid Kumayha, Dâru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye, Beyrut, 2004.

- e-Ömerî, Ahmed b. Yahya b. Fadlullah(h.749), *Mesâlikü'l-Ebsâr Fî Memâlikü'l-Emsâr*, thk: Abdullah b. Yahyaes-Serhî, Dâru'l-Kutubi'l-Vataniyye, Abudabi, 2003.
- e-Ömerî, Ahmed b. Yahya b. Fadlullah(h.749), *Mesâlikü'l-Ebsâr Fî Memâlikü'l-Emsâr*, BAE milli kütüphanesindeki katalog için bkz. <https://library.dctabudhabi.ae/multisearch?bentoq=%D9%85%D8%B3%D8%A7%D9%84%D9%83+%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%A8%D8%B5%D8%A7%D8%B1&catalog=bento> (ET: 8.12.2022)
- e-Ömerî, Ahmed b. Yahya b. Fazlullah(h.749), *el-Örfü't-Ta'rîf bi'l-Mustalahi's-Şerîf*, Chester Beatty kütüphanesi, Dublin, Kayıt no: 3849, bkz. <https://ketabonline.com/ar/books/24756/read?part=1&page=47&index=3932442#p-24756-47-5>, S. 47.
- e-Ömerî, Ahmed b. Yahya b. Fazlullah(h.749), *Zehebiyyetu'l-'Asr*, Thk: İbrahim Salih, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 2011.
- e-Ömerî, İbn Fadlullah (h.749), *et-Ta'rîf bi'l-Mustalahi's-Şerîf*, Thk: Muhammed Hüseyin Şemseddin, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.
- er-Râzî (606), *Nihâyetü'l-Îcâz*, thk. Nasrullah Hacımüftüoğlu, Dâru Sadr, Beyrut, 2004.
- Sağlam, İbrahim, “Arap Şiirinde Hadis ile İktibâs”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2022, sayı: 21, ss. 111-141.
- es-Safedî, Salahuddin Halil b. Ebîk(h. 764), *A'yânu'l-'Asr ve A'vânu'n-Nasr*, Thk: Ali Ebu Zeyd v.diğ., Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsır, Beyrut, 1998.
- es-Safedî, Salahuddin Halil b. Ebîk(h. 764), *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*, Thk: Muhammed Yusuf Necm, Dâru Neşri Franz Center, Wiesbaden, 1981
- es-Sehâvî, Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman(h.902), *el-İ'lânu bi't-Tevbîh li men Zemme Ehle't-Târîh*, Thk: Franz Rosenthal, Trc: Salih Ahmed el-'Ali, Bağdat, 1963.
- es-Suyûtî (911), *el-İtkân*, Thk. Merkezi'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye, Tsz.
- et-Taftâzânî (729), *Muhtasarü'l-Me'ânî*, el-Mektebetü'l-Buşrâ, Karaçi, 2010.

Ya'kûb, Emil Bedî', Mişâl 'Âsî, *el-Mu'cemu'l-Mufassal fi'l-luġa ve'l-Edeb*, Beyrut, Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 1987.

Yeşildaĝ, Abdussamed, "Arap Şiirinde Ayet İktibasî", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Mecmuası*, 2015, sayı 27, cilt: 2, ss. 43-66.

Yeşildaĝ, Abdussamed, "التنصاى الأءبى فى شعر عبدالله بن خميس / Intertextuality in The Poems Of Abdullah Bin Khamees", *UHİVE*, yıl: 17, Sayı: 17, İstanbul, Aralık 2017, ss. 401-430.

ez-Ziriklî, Hayruddin, *el-A'lâm*, Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1999.

ez-Zuĝbî, Ahmed, *et-Tanâs Nazriyyen ve Tatbîkiyyen*, Muesssetu Ammân li'n-Neşr ve't-Tevzî', Amman, 2000.